

Mihail Šiškin

ČAS KALIGRAFIJE

Veliko slovo, Sofija Pavlovna, je početak svih početaka, zato ćemo od njega i početi. To vam je, ako hoćete da znate, isto što i prvi udah, krik novorođenčeta. Još nigde ničeg nema, apsolutno ničeg, praznina, hiljadu godina ničeg, ali evo pero, potčinjavajući se višoj volji, ispisuje veliko slovo i više ne može da se zaustavi. Međutim, pošto je to i prvi pokret prema tački, to je istovremeno znak nade i besmislenosti te nade. U prvom slovu kao u embrionu sadrži se ceo život, od početka do kraja – i duh, i ritam, i energija, i oblik.

Ne zamarajte se toliko, Evgenije Aleksandroviču. Ja sam kokoška, a ovo je moja kandžica. Bolje ispričajte mi nešto zanimljivo. Kod vas se na poslu svaki dan nešto dešava, pred vama su svakakvi prestupnici, ubice, prostitutke, nasilnici.

Ama kakvi su oni, Bože moj, prestupnici! Obični ljudi. Neko je u pijanstvu, neko u ludilu napravio strašne stvari i sad se sam sebe užasava, govori – nisam ja, kako ste uopšte mogli i da pomislite da sam ja ovako dobar i plemenit mogao nešto takvo da uradim! I zato pišu, pišu gde god mogu, mole ponizno, a ne umeju ni pero da drže. Dozvolite da vam pokažem. Levom stranom srednjeg prsta blizu nokta treba držati desnu stranu pera. Evo ovako. Palcem treba uhvatiti levu stranu pera, a kažiprst se stavlja odozgo i to tako da se ne pritiskuje, već kao da se peru glade leđa. Pero se opire o koren trećeg zgloba kažiprsta. Ta tri prsta nazivaju se pisači. Mali i domali prst ne treba da dodiruju hartiju. Između ruke i hartije mora da postoji slobodan prostor, ispunjen samo vazduhom. Ako ruka nije slobodna, ako leži na hartiji i odupire se makar samim vrhom malog prsta, onda šaka ne može slobodno da se kreće. Pero mora da dodiruje hartiju bez napora, lako i neusiljeno, kao da po njoj igra. A mali i domali prst su tu, uveravam vas, samo životinjski atavizmi i bez njih se može pisati i krstiti se.

Eto vidite, ništa mi ne polazi za rukom. A ja sam, znate, ovih dana bila odlučila da se utopim. Da-da, ne smejte se. Naškrabala sam kratku poruku i nalepila je na ogledalo. Ali prvo sam odlučila da odem u banju,¹ ne znam ni sama zašto. Tamo sam zbog nečeg zapamtila jednu riđu ženu, prala je kosu tu pored mene. Bila je sva posuta pegama – i grudi, i leđa, i stomak, i noge u pegama. Njena gusta kosa upila je toliko vode da je kabao iz koga je sipala vodu ostao gotovo prazan, a zatim se cedio pravi vodopad. Posle banje sam otišla na most, dole je plovio neki šlep. Muškarci sa šlepa su nešto vikali i smejali se, otprilike, hajde skoći. Čekam da oni prođu, a za njima još jedan šlep, i još jedan. Sa svakog su nešto vikali, smejali se i nije bilo kraja tim šlepovima. Meni je odjednom sve to postalo smešno i poslala sam kući, a tamo, hvala Bogu, niko još nije bio došao. Pocepala sam papirić s oprastajnom porukom, zgrabila jedan hleb i gotovo celog ga pojela. Uostalom, sve su to gluposti, hajde nastavite. Gde smo ono stali?

Dobro, onda da pređemo na crtu. Ali prvo se ispravite, oslobodite se, ne može se pisati pogrbljeno ili ukočeno. Znači, ovako, u osnovi svega leži linija, potez, crta. Uzmite bilo koje

¹ Rusko parno kupatilo. (Prim. prev.)

dve tačke u prostoru ili bilo koja dva predmeta – između njih se može povući linija koja ih povezuje. Sve stvari u svetu su povezane tim nevidljivim linijama. Udaljenost tu ne igra nikakvu ulogu – te linije se rastežu kao gumice i tako još jače sve povezuju. Vidite, linija povezuje evo ovu mastionicu i ovu kartu-pik koja je pala na pod, pedalu klavira i senku grana na donjoj prozorskoj dasci, mene i vas. To su svojevrsni krvni sudovi koji ne daju svetu da se raspadne. Linija koju povlači pero je materijalizovana veza. Slova nisu ništa drugo nego crte, linije, radi čvrstine povezane petljama i uzlovima. Pero vezuje crtu u oblik, u sliku, daje joj smisao i duh, očovečuje je. Pokušajte da povučete pravo! Eto vidite, pogledajte tu drhtavu krivudavu dlačicu. Smrtniku nije dato da povuče pravu liniju. Prava linija je u prirodi nedostižan ideal kome teži bezbroj krivih. Tako se i slova lepe ukrivo, ukoso, a u osnovi svega leži težnja ka harmoniji, lepoti – srazmernosti krivina i nagiba, pravilnosti proporcija. Pero samo nepotkupljivo registruje, ostavlja na hartiji otisak snova i strahova, vrlina i mana koje vas guraju u ruku pri svakom potezu. Ispričajte mi nešto o čoveku i ja ću vam odmah reći kakav mu je rukopis.

Pa evo počnite od mene.

Vi ste divni, vi ste neobični, vi sami ne razumete kakvi ste. A vaš rukopis, Tatjana Dmitrijevna, je čist, nevin, dečiji, čak vam i slova prema kraju reda rastu...

Nemojte dalje, Evgenije Aleksandroviču! Kakva ste vi ipak dušica. Bacite pogled na neko moje pisamce. Evo na ovo. Ne, bolje na ovo. Nek ide s milim Bogom, taj rukopis. Vi ste jednostavno jedan lukavi udovac, ne date mi mira, pričom pletete mrežu oko prostodušne lakoverne žene. Vidim vas potpuno, do kosti, i bez rukopisa. Jer ja se vama sviđam. De, priznajte sad, odmah. Iako to ništa neće promeniti. Bolje da ćutite.

Pomislite samo, prošlo je već osam godina kako nema moje Olje. A ona uopšte nije umrla. Ovo još nikom nisam pričao, a vama ću ispričati. Nas dvoje smo živeli svakojako, i dobro i loše, ali ipak zajedno, i odjednom se pokazalo da je pored mene bila potpuno nepoznata, tuđa osoba. U to vreme kod Olje je počelo da se zamućuje levo oko, počela je da slepi. Odvezao sam je u Moskvu, pronašao profesora, on ju je operisao. Hvala Bogu, sve je krenulo nabolje. Posle toga, jednom u pola godine, a zatim i češće, odlazila je na kontrole. Na moja pitanja o tome kako je, odgovarala je da je dobro, ali meni se činilo da nešto krije. Strahovao sam da Olja slepi i da neće o tome da govori. Veoma se promenila, postala je zatvorena, razdraživala su je sitnice, često je noću plakala. Pre je noću volela da Kolji čita knjige, sad ih u ruke nije uzimala. Brinuo sam za nju. Želeo sam da joj nekako pomognem, shvatio sam, međutim, da ništa ne mogu da učinim i samo sam je sve više voleo. Jednom dok smo večerali, Olja je sipala čaj i iz ruke joj je ispao čajnik i razbio se. Nas je opeklo, skočili smo. Olja je onda počela da viče da tako više ne može da živi, da mrzi sebe, a još više mene, da ona ne odlazi u Moskvu ni kod kakvog profesora, već kod čoveka koji je voli i koga ona voli. S naporom sam shvatao o čemu govori. „Šta ti hoćeš?“ – pitao sam je. „Hoću da te više ne gledam!“ – nastavila je da viče. – „Pre ću da skočim u vodu nego da i dalje živim ovako. Otiću njemu. Volim ga.“ – „A Kolja? Šta će da bude s Koljom?“ Ona je zaplakala. „To sve ne može tako“ – rekao sam. „Ja ne mogu da živim bez Kolje, a Kolja ne može da živi bez tebe. Nećeš valjda da ostaviš sina? Zar da se Kolja celog života stidi svoje majke i da je prezire. Shvataš li, to nikad neće biti. Ne može biti“ – ponavljao sam očajnički. – „Znam – odgovorila je – ti hoćeš da ja umrem! Dobro, umreću!“ Skočila je i istrčala iz sobe. Pokušao

sam da je zadržim: „Šta to buncaš! Prekini!“ Otrgla mi se i zaključala u svojoj sobi. Uplašio sam se i počeo da lupam u vrata, ali Olja je odjednom otvorila i gotovo mirnim glasom rekla: „Ne razvaljuj vrata, sve je u redu.“ Sutradan je pred Koljom rekla da opet nešto nije u redu s njenim očima i da sledećeg dana mora da putuje u Moskvu na kliniku. Šta sam mogao da kažem? Kolja i ja smo pošli na stanicu da ispratimo mamu. Olja je jecala, bez prestanka ljubila i stezala Kolju. Dečak se otimao i stalno molio da mu iz Moskve donese pušku. Sledećeg dana ujutro stigao je telegram iz Ržanja. Olji je u putu pozlilo, izneli su je iz voza i ona je tu na stanici umrla. Telegram je stigao dok ja nisam bio kod kuće. Kad sam dojurio s posla, dočekali su me svi, bleđi i uplakani, samo Kolji nismo ništa govorili. Dečak je neprestano pitao: „Šta je bilo? Šta se desilo s mamom?“ – „Ništa-ništa – govorili smo mu – sve je dobro, sve je dobro“. Iste noći sam krenuo po nju. Putovao sam celu noć. Moj saputnik se žalio da ne može da spava i predložio mi da igramo šah. Igrali smo do samog jutra. Ponekad sam zaboravljao sve, ali kad bih se setio, počinjao sam da jaučem. Saputnik se trzao i uplašeno me gledao. Vagon se tresao, šahovska tabla podrhtavala, figure sve vreme klizile sa svojih polja. Prestajao sam da jaučem i popravljao ih. Na stanici me rano ujutro dočekala Olja, potpuno tuđa, lepa, u haljini koju nikad ranije na njoj nisam video. Kad me ugledala, mahнула mi je rukom i počela da plače. Prvo što sam poželeo bilo je da je udarim, jedva sam se uzdržao: „Šta je ovo?“ Ona je samo vrtela glavom i ništa nije mogla da kaže. Sva je drhtala. Posadio sam je na klupu: „Slušaj, Kolja još ništa ne zna. Idemo kući, objasnićemo da je došlo do greške!“ Na kraju se Olja pribrala. „Ne prekidaј me“ – rekla je. – „Ovo sam smislila da vi o meni više ne mislite. Mesto u poštanskom vagonu je već plaćeno. Ostale su samo sitnice: oblaganje sanduka i trake. Imamo voz večeras u sedam, stići ćemo.“ Sve je to bilo suludo, neverovatno, išao sam za njom kao u bunilu. U prodavnici je dugo i cepidlački birala tkaninu i trake. Ništa joj se nije sviđalo: čas joj nije odgovarala boja, čas joj je materijal bio slab. Odvukla me je u drugu prodavnicu, pa smo se opet vratili u prvu. Otišli smo u jednu kancelariju, zatim u drugu i još u jednu. Oko šest sati, mrtvački sanduk, s ručkama i trakama, iznutra obložen plavom tkaninom, već je bio na stanici u posebnoj sobi, postoji takva soba. Otišli smo u bife. Gledala je u tanjir ukočenim pogledom i gutala. Nisam izdržao i kriknuo sam: „A šta će Kolja?“ – „Imaću još jedno dete“ – mirno je odgovorila. Izjurio sam napolje, uplašio sam se da ću je ubiti. U povratku, da bih izbegao raspitivanja, putovao sam u poštanskom vagonu. Pospani službenik je razvrstavao poštu i mrmљao: „Koliko sam samo njih, pokojnika, prevezao. Hoćete li čaj?“ Odbio sam. On je dugo ispiјao svoj čaj i pri tom odvratio srkao, onda je legao i zahrkao. Vagon je poskakivao i zanosio se. Sve je grmelo i treslo se. U svetlosti slabe lampe videlo se kako odasvud mile bubašvabe. Pored mene je kraj drvene pregrade stajao prazan mrtvački sanduk. Nikako nisam mogao da shvatim šta mi se to dešava, da zamislim da će svanuti novo jutro i da će biti sahrana. Pred oči mi je stalno izlazio Kolja koji moli mamu da mu donese pušku. Činilo mi se da je došao kraj sveta, da sutrašnjeg dana i uopšte života više neće biti. Ali svanulo je, na stanici su me već čekala pogrebna kola. Bilo je mnogo plača, tužbalica, uzdaha i još više zbrke i nereda. Svi su hteli da se sanduk odnese kući, ali ja sam insistirao da se odmah nosi u crkvu. Naredio sam da se sanduk ne otvara. Najviše sam se boјao susreta s Koljom. Kad me je ugledao, pojurio mi je u naručje. Jecao je, šetao sam s njim po sobi, ljubio ga u meki potiljak. „Eto nema više naše mamice“ – šaputao sam. Sahrana je bila sledećeg dana. Stezali su mi ruku

i nešto govorili. Mnogi su se pri tom pretvarali, osećao sam to, čak sam krajem uva čuo nešto zlo o Olji. Doputovala je njena majka, mladolika gospođa, namirisana, sva u crnini, ali elegantna. S užasom sam pomislio da i ona učestvuje u toj neljudskoj predstavi.

Kad je videla sanduk, majka je počela da plače i da traži da se sanduk otvori: „Pokažite mi moje dete! Ma kako da izgleda, hoću da je vidim poslednji put!“ Jedva sam uspeo da je ubedim da se sanduk ne otvara. Dok je trajala daća, svi su me nagovarali da nešto popijem: „Popijte, Evgenije Aleksandroviču, biće vam lakše!“ Ali ja nisam ni čašicu pipnuo. Uveče posle sahrane Kolju sam jedva smestio u krevet – sve vreme je plakao. Hteo sam da mu nešto pročitam, ali me on pogledao očima punim mržnje: „Prekini, tata, kako možeš!“ Uzeo sam godišnji odmor i s Koljom otputovao na Jaltu, da se dečak oporavi. U početku je i dalje išao kao u snu, ništa ga nije interesovalo, ništa nije hteo da jede. Onda je u susednu daču došla neka žena s trojicom dečaka malo starijim od Kolje, i društvo dečaka je brzo izvuklo Kolju iz stanja u kom se nalazio. Po ceo dan su jurili, svađali se i tukli. Kolja je nekako brzo pocrneo, porastao, ojačao, naučio je odlično da pliva. Jednom kad smo bili na plaži, samo nas dvojica, on je zaronio i dugo se nije pojavljivao na površini. Brzo sam ustao, potrčao, u nameri da skočim u vodu, ali on je izronio i to na sasvim drugom mestu i počeo da udara šakama po vodi: „Uplašio si se!“ – vikao je radosno kroz kapljice vode. – „Uplašio si se!“ Kolja je stalno išao bos, zato su mu noge ogrubele, i ja sam mu svake večeri mazao pete mašću, da mu ne bi ispucale. Majka onih dečaka mi je neko vreme dodijavala pričama o svom mužu-podlacu, onda me ostavila na miru i počela da se svakodnevno pojavljuje u društvu nekog mišićavog Grka. Posle godinu dana dobio sam pismo od Olje i to iz Kijeva. Bilo je napisano izlomljenim rukopisom, ali njenom rukom, s potpisom – Sorokina. Pisala je da je rodila divnu devojčicu, da ona i njen novi muž obožavaju jedno drugo i da je potpuno srećna.

Ali prošlo je toliko godina, Evgenije Aleksandroviču, a vi ste još uvek sami...

Šta da vam kažem, Nastasja Filipovna? Jednom sam morao da duže ostanem na poslu. Pravo sam zapisnik o nekom predmetu. Sećam se, radilo se o mladiću koji je ubio majku svoga druga dok je ovaj bio u vojsci. Mladića su istog dana uhapsili, nije poricao, samo je neprestano ponavljao da ga je ona napila i sablaznila. U dokazima istrage nalazila se fotografija: golo telo na podu, debelo, unakaženo. Takve snimke sam gledao gotovo kod svakog predmeta, ništa neobično. Kad sam izašao, napolju je već bila noć, duvao je hladan jesenji vetar. Pošao sam kući, a gde sam još mogao da pođem? Dok je Kolja živio sa mnom, uvek sam žurio da se vratim ranije, da ga nahranim, da proverim kako je uradio školske zadatke, da se s njim poigram. Izrezivali bismo male ljude od hartije, crtali im lica i izmišljali razne priče – Kolja je bio veoma maštovit. Izmišljao je lepe priče i uvek je sve junake spasavao. U stvari, uvek je pričao o sebi: o deci, o učiteljima, o ocenama, o druženjima i svađama. A sad sam išao u praznu kuću, znajući da me čeka još jedna beskrajna noć bez smisla, zato sam išao najdužim putem, a onda sam obišao oko kuće, i još jednom, i tako sam išao čitav sat, a možda i dva, sam ne znam zašto, i odjednom sam se našao pored vaše kuće. Napolju nije bilo nikog, svetleli su retki ulični fenjeri, otvorio sam kapiju i ušao. U vrtu je bilo mračno, bio je osvetljen samo vaš prozor. Prišao sam sasvim blizu. Zavesa nije bila do kraja navučena i videlo se skoro pola sobe, tamo nije bilo nikog. Odjednom ste ušli vi i pogledali napolje, pravo u mene. Uplašio sam se da me ne vidite, hteo sam da se sakrijem za drvo, ali sam se samo ukočio, zaledio. Vi ste stajali tako blizu da niste mogli a da me ne

vidite, ali vaše lice nije čak ni zadrhtalo. Okrenuli ste se prvo na jednu stranu, pa na drugu, prešli ste rukom preko bedra, gledajući u svoj lik, popravili frizuru, okrenuli se i prošetali oko stola. Nešto ste rekli sami sebi. Iza duplih prozora se nije čulo. Video sam samo kako vam se usne pokreću. Neočekivano se tu stvorio vaš muž u kućnom ogrtaču, raščupane kose, umornog pospanog lica. Verovatno je došao s posla i zaspao. Zagrlio vas je, stavio glavu na vaše rame, zatvorio oči. Onda su ušla vaša deca, da se pozdrave pred spavanje, zato što su već bila obučena u noćnu odeću, ružičastu od svetlosti abažura. Prekrstili ste i ćerku i sina, poljubili ih u čelo. Devojčica vam je uporno pružala knjigu, da joj čitate dok ne zaspi. U početku ste samo klimali potvrdno glavom i lice vam je bilo strogo, ali devojčica je bila tako uporna da ste se osmehнули i seli pored nje u fotelju. Vaša mrvica se dugo vrpeljila, nameštala, zatim se umirila i, otvorivši malo usta, odlutala u zemlju patuljaka, ili ružnih pačića, ili lepotica pretvorenih u žabe, tamo gde vi i ja više nikada nećemo otići. A vaš muž je za to vreme smislio da sa sinom igra žmurke, stavio je na jedno oko metalni novčić kao monokl i sa ispruženim rukama tumarao po sobi za dečakom. Dečak je bio toliko uzbuđen da su uzvici i cika dopirali kroz prozor i širili se po pustom zaleđenom vrtu. Nekoliko puta ste pokušavali da ih smirite, strogo ste im nešto govorili, verovatno to da deca pred spavanje ne treba da se toliko uzbuđuju, ili nešto slično, ali ni sami niste mogli da se uzdržite od smeha, čak ste u šali lupali knjigom i jednog i drugog. Novčić je spao s muževljevog oka, on je kleknuo na pod i počeo da ga traži ispod fotelje, dečak ga je odmah uzjahao oko vrata, devojčica je takođe skočila na očeva leđa. Svi su se jako smejali. Na kraju su deca otišla da spavaju. Vaš muž je zapalio cigaretu i seo s novinama u rukama na jedan kraj divana, ispod lampe. Vi ste seli pored njega s debelom knjigom u rukama. Zatim ste ustali, doneli jastuk, stavili ga na drugi kraj divana i legli, umotavši noge velikim debelim šalom. Tako ste dugo čitali i vaše noge su ležale na njegovim kolenima. Jedanput ste u isto vreme pogledali negde u gornji ugao sobe, tamo je verovatno bio sat. Onda vam je on naglas čitao nešto, neko zanimljivo zapažanje. Pri tom se smejaio i vrteo glavom, a vi ste se samo osmehivali, čak niste ni pogled podizali, toliko vas je zanela knjiga. Zatim je on savio novine, zevnuo, nešto vam rekao, vi ste samo klimnuli glavom, i on je otišao. Vi ste nastavili da čitate, čas sedeći podavijenih nogu ispod sebe, čas ležeći na leđima. Povremeno ste izvlačili šnal i njom češali glavu. Nisam osećao da mi je hladno, da sam se zapravo potpuno ukočio – i nikako nisam mogao da odem, stajao sam i gledao vas. Jedanput ste ustali i iz bifea uzeli kutiju s bombonama. Stavili ste je na kolena i jeli jednu za drugom, a od hartije u koju su bombone bile uvijene, pravili ste kuglice i nekuda ih vrhovima prstiju ispucavali. Odjednom se odozgo začuo dečiji plač. Skočili ste, bacili knjigu na sto i uplašenog lica brzo izašli iz sobe. Dugo u sobi nije bilo nikoga. Zatim se na trenutak pojavio vaš muž i svetlost se ugasila. Bojao sam se da odem.

Ah, vi nevaljalče! Čovek sede glave, a ponašate se kao dete. Kako vas nije stid. Tačno je, moj muž često iz novina čita nešto smešno. Evo, na primer, sudili su trojici muškaraca za silovanje devojke, veoma mlade, skoro deteta. Pri čemu su, zamislite, svi bili ljudi od ugleda i položaja, svi porodični, imali su decu, niko nije mogao ni da pretpostavi takvo nešto. Naravno, oni su poricali, protestvovali, uzeli najbolje advokate, sami su nekog tužili, kao sve je to podmetnuto. A devojčica je bila ćerka njihovih dobrih prijatelja, roditelji su joj potpuno verovali i bili su strašno pogođeni podlošću svojih prijatelja. Na sudu je devojčica

s potresnom otvorenošću pričala o svim odvratnim pojedinostima, i svi su joj poverovali. Shvatate, svi su mislili da se u glavi deteta ne mogu iz čista mira pojaviti takve grozote. Najkraće rečeno, osudili su ih, ali su advokati nastavili da rade, bilo je sve ponovljeno i pokazalo se da ta trojica nisu kriva, da je devojčica psihički bolesna, da je sve izmislila i sama poverovala u svoje erotske fantazije. Osuđene su, razume se, pustili iz zatvora. Možete samo misliti kako su bile srećne njihove porodice. Devojčicu su smestili u specijalnu bolnicu, da nevaljalica nikad više ne može da blati časne ljude. Ali posle svega su u njenim prvim iskazima pronađene takve pojedinosti koje jednostavno nije bilo moguće izmisliti: neki beleg neobičnog oblika na najintimnijem mestu i još nešto u tom smislu. Pronađeni su i drugi dokazi i svedočanstva. Na kraju je jedan od optuženih priznao, i svu trojicu su opet smestili u zatvor, ovog puta konačno. Ali najinteresantnije je to da devojčicu nisu pustili, jer se ispostavilo da je stvarno psihički bolesna, na sve ljude oko sebe je nasrtala i na muškarce i na žene. Jednom rečju, svi su dobili svoje. A mog muža vi jednostavno ne poznajete, on je divan čovek i ja ga veoma volim. To je čovek dostojan potpunog poštovanja, on veoma voli našu decu i mene. Uvek nam priređuje neka iznenađenja, na primer, piše meni i sebi pisma i šalje ih poštom, zatim ih zajedno otvaramo, i dok ih ja čitam, on me posmatra, i sve to čini da bi me usrećio, i ja uživam čitajući ta pisamca. Za njega sam se udala kao u bunilu. Bila sam veoma mlada, ništa nisam znala, zaljubila sam se do ušiju u zrelog muškarca, zato što je on ponekad svraćao u našu kuću i sve vreme ćutao. Sad znam da je moju maštu raspalila nevinu radoznalost – i već nisam mogla da živim bez tog ćutljivka. Zatim su mi se, ali tek posle svadbe, otvorile oči. Užasnula sam se od onog što sam napravila, međutim, rodio se naš sin, i ja sam se smirila. Umom sam shvatila da je taj čovek divan otac i da treba da sam mu zahvalna, ipak, sve je to nepodnošljivo. Odvratne su mi njegove primitivne navike pri jelu: uvek prvo pojede glavno jelo pa onda supu, obožava da drobi hleb u mleko, znate, takvu mu je poparu u detinjstvu spremala mama, i on tu nabubrelu smesu gura u usta ispod oba obraza. Njegove čarape se mogu naći na najneverovatnijim mestima, a kad nešto ne može da nađe, onda sam ja kriva. Može nedeljama da se ne kupa, njegova prljava kosa odvratno smrdi, zbog toga se pred odlazak na posao četvrt sata miriše. Kad počne da me grli, naročito noću, trudim se da zamislim da to nije on već neko drugi. Nemojte pogrešno da me shvatite, i ne pomišljam da ga stvarno prevarim, zato što bih posle toga sebe prezirala. Samopoštovanje je važnije od zadovoljstva. Imam decu, kuću, ne mogu ni da zamislim neki drugačiji život, mada sam ga u mislima sve vreme varala. Te misli su odvratne, užasne, prljave, bežim od njih, ali s njima se nemoguće izboriti. To je strašnije od stvarne prevare. Ponekad se plašim same sebe. I to se ne tiče samo muža, radi se o mislima uopšte, koje me obuzimaju. Sve to je dolazilo dotle da se ne može više izdržati. Kad sam došla prvo dete, tako sam se zamarala, bila sam u takvoj nervnoj napetosti zbog njegovih stalnih bolesti, moje neprestane neispavanosti, tako me je izmučio njegov plač i njegovi krici da sam jednom dobila nervni slom, trenutno ludilo. Dečak je te noći ko zna po koji put počeo da vrišti i ja sam iscrpljena i izmučena skočila i u meni je buknuła takva mržnja, takva zloba, takav bes, da sam mogla da ga ubijem – sećam se kako me je u glavu udarila strašna pomisao da ga bacim s balkona. Od te pomisli sam se odjednom užasnula, sledila se – jer bila sam samo na sekundu daleko o toga da uradim nešto nepopravljivo. Posle te noći izgubila sam mleko – upamtite, majci ne može da dođe u glavu da ubije svoje dete!

Nažalost, niste u pravu! U službi sam imao takve slučajeve, ni zamisliti ne možete, ali ništa, navikao sam, službujem i dalje. Jedan se, na primer, posvađao sa ženom i zaklao nožem ženu i dvoje dece: starije je imalo četiri godina, a drugo je bilo još odojče; zatim je, shvativši šta je uradio, počeo da sebi seče vene i dok je krvario zapalio je kuću i iskočio kroz prozor. Treći je do smrti cepanicom tukao brata – nikako nisu mogli da podele nasledstvo. Četvrti je zlostavljao šestogodišnje blizance, sinove svojih suseda, silovao ih, oslepio i ostavio ih da umru u nekom zapuštenom podrumu, a zatim je zajedno s roditeljima sve preživljavao, patio, učestvovao u potrazi, dok ga slučajno nisu otkrili. Budim se, doručkujem, spremam se za posao i unapred znam šta me tamo čeka. On je svoju majku udavio čarapom, isekao na komade i razneo po gradu na đubrišta, a ja mu govorim: „Budite ljubazni, potpišite se ovde!“ I tako iz dana u dan, iz godine u godinu. Ako nije udavio, zaklao je, nije otrovan, već je sam umro. Nije Petar nego Nikolaj, nije brižni otac nego sin koji je oca jako voleo. Reći, uvek iste, govore i ovi i oni: nisam video, nisam znao, nisam bio, nisam ja. Ni presuda se nikad ne odlikuje originalnošću: „obuzet nezajažljivim koristoljubljem“, „namučan zavišću i saznanjem o svojoj ništavnosti“, „čudovište koje je izgubilo svoje ljudsko obličje radi zadovoljenja svoje pohote“, „podlo iskoristivši bespomoćnost paralisiranog oca“, „dvadeset godina je vešto i podmuklo skrivao svoju zločinačku prirodu ispod maske časnog čoveka.“ Odbrana takođe papagajski ponavlja jedno isto: „Doveden do očaja bezizlaznošću i besmislenošću postojanja.“ „Nije imao druge mogućnosti da odbrani svoju čast.“ „Bio je žrtva života u zatvoru – jer rodio se u zatvoru i od detinjstva je oko sebe gledao samo nasilnike i ubice.“ „Da, krv je prolivena, oruđe kojim je izvršeno ubistvo je pred vama, ali pogledajte kako se kaje ovaj nesrećnik! Pokušajte da ne okrivite, da razumete nesrećnog ubicu svog sopstvenog sina!“ „Preblagi Bože, zar vi sami, popivši malo više nego što treba, niste bar jednom u životu osetili nepodnošljivu mržnju i uvređenost, zar se u vama nije budila ona strašna poluživotinjska, poludečja želja da se nekome osvetite za svoj upropašćeni život, za sve muke, nepravde, za sve što ste pretrpeli od bližnjih svojih i od dalekih, od Boga i od samih sebe?“ Tako, oni tamo čine svašta, ni sami ne znaju šta, a ja moram da sedim i da zapisujem. I da ne bih poludeo, ne pišem lapidarnim brzopisom, već nečije završne reči, na primer, ispisujem raskošnim rondom poput mehurića, spolja ravnim slovima sa senkom unutra, a presudu izlomljenom frakturom sa zavojitim ukrasima ili gotičkim prelomima, ili batardom, ili kuleom, ili sam nešto smislim, jednu stranicu ovako, a drugu onako. Ama šta ja tu stranicu, napišite bar jednu reč, ali da ona bude čisti sklad, da bi samo svojom pravilnošću dovodila u ravnotežu sav taj surovi svet, svu tu pećinsku divljinu. Evo koliko juče sudili su jednoj ženi koja je otrovala svoga muža, pijanicu i siledžiju, od kojeg je već odavno trebalo osloboditi porodicu – deca su im potpuni idioti. Posle toga je pokušala da se obesi u ostavi, ali su je skinuli, i ona na sudu kaže: „Možete sa mnom da radite šta god hoćete, vi mi niste ništa, jer ja ću se svakako ubiti, neću više da živim, a Višnji Sud će mi oprostiti.“ Tako kaže. A naš predsednik joj govori: „Pa mi smo, draga, taj Višnji Sud, a šta vi hoćete ili nećete, o tome ne odlučujete vi!“ A ona opet ponavlja: „Meni je taj vaš život neverterpež.“² I ja pišem *NEVERTPEŽ*. Eto šta znači jedna reč! Samo pokušajte. Primitivno N možda i ne zavređuje posebnu pažnju. Njegova prava crta piše se duž kose linije u jednom

² Nepodnošljiv. (Prim. prev.)

potezu. Stavivši vrh pera na početnu poziciju, treba odmah saviti prste i pero će vas samo odvući naniže, ali je pri tom najvažnije kako pritiskate. Ne daj Bože, da pritiskate nejednako: crta ne sme da diše! Vrh slova je u obliku plamena i uvija se prvo ulevo, a zatim udesno. U sredini je zadebljanje koje se prema kraju smanjuje i svodi na nulu. U trećem potezu piše se crta sa izvijanjem nadole. Ovde se pet delova linije piše pravo, u šestom delu pritisak slabi i crta, zaokrugljujući se, odlazi desno, i završava se na nevidljivoj liniji, zaključavajući svako slovo u kavez koji je za njega predviđen. Dole, pošto se crta uvija, između pretpostavljenog vrha kaveza i kraja crte upisane u njemu – ostaje prazan ugao. Posle uvijanja tanka linija ide naviše, ali ne pravo već lučno, lako se uvijajući udesno, da bi se, ne odvajajući se od hartije, spojilo sa E – priprostim, ali lukavim slovom, spolja neuglednim, ali koje zahteva oprez i veštinu u ophođenju, ako želiš da stigneš tamo gde si krenuo. Posle kasarnskog N, s njegovom tupom surlom, za E je potrebna laka kurtoazna linija, koja počinje potezom u obliku trepavice, izvija se udesno, tačno na sredini seče uspravnu liniju, a zatim proleće nazad, jedva se dotakavši plafona svoje sobice i zabacujući se malo unazad, silovito izlazi iz mrtvog uzla i baca se polukružno s pritiskom ulevo, pri čemu se tanak kao dlaka otisak gubi u polukrugu. Iz zaleta pero se ustremiljuje ka gornjem uglu sledećeg kvadratića, i bilo kakvo podrhtavanje ili podebljavanje može momentalno da sruši iluziju onog slobodnog lebdjenja, koje se u naglom povećanju visine pretvara u V. Prikrivena suština tog dugonje uopšte nije u prazninama, gore i dole, već u završnoj petlji, neprimetnoj na prvi pogled, prema kojoj se nestrpljivo naginje T. Ovde je važno da se ne žuri sa dovršenjem i zatezanjem petlje, treba sačekati da se petlja pretvori gotovo u tačku – tada se već možeš glavačke baciti u tri otvora zaredom, ponovo se srećno vraćajući u E, R i P – koja uopšte nisu neka naročita slova. A dalje, dalje, na samom kraju povorke korača Ž, taj čudni člankonogi paun, jedinstvena osoba, koja se razlaže na čitavih pet taktova! Ono ima nešto od dvoglavog orla, i istovremeno njegovi blagi poluovali čvrsto stoje na liniji reda, kao na stepeniku. Ono poput stege spaja svet koji se raspada – nebo i zemlju, istok i zapad. Ono je raskošno, savršeno, dovoljno samo sebi. I eto, ako je ruka bila sigurna, ako pero nijednom nije zadržalo, ako je sve išlo kako treba, onda se na mom stolu, nećete verovati, dešava čudo! List obične hartije se sam od sebe izdvaja, oslobađa, izdiže iznad onog što se događa. Njegovo savršenstvo odmah pokazuje da je on potpuno nešto drugo, nešto čak neprijateljsko svemu postojećem, i samoj prirodi, kao da je to parče prostora za koji se izborio drugi, viši svet, otevši ga od carstva crva! I neka se oni tamo ubijaju, izdaju i vešaju – sve je to samo povod za lepo pisanje, sirovina od koje se pravi lepota. I u tim divnim trenucima, kad samo želiš da pišeš i pišeš, osećaš nešto čudno i neizrecivo. Verovatno je to sreća!

Evgenije Aleksandroviču, vi ste ljudi!

Draga Ana Arkadijevna, ludilo je privilegija blaženih, nagrada za izabrane, a svi smo mi za nešto kažnjeni. I uz to ne znamo za šta? Sami ćete prosuditi, radi se o mom Kolji. Kad je otišao u Moskvu na školovanje, strašno sam se radovao, radovao sam se za mog dečaka, koji je odjednom nekako neprimetno postao mladić, student, s retkom bradicom koja je nestrpljivo rasla. Ali nisu prošla ni dva meseca, kad ja dobijam hartiju, obaveštenje da se moj sin nalazi pod istragom, da je osumnjičen za ubistvo. Sve sam ostavio. Odjurio tamo. Istražni sudija, koji je vodio njegov slučaj, saopštio mi je da je moj Kolja zajedno sa jednim svojim drugom ubio neku devojkicu, prethodno je osramotivši. Kolju su uhvatili, a njego-

vog druga ne. „Vi ste ljudi!“ – kriknuo sam. – „Nisam. Tvoj podlac je sve priznao.“ Nisam mu verovao ni reč, znao sam da je to neka greška, čudovišni nesporazum. Na kraju su mi dozvolili da ga vidim. Kolja se uopšte nije promenio, čak je na njemu bila ista jakna, samo je bio neobrijan i nepodšišan. „Kolja, zašto si priznao! – odmah sam počeo. – Ti to nisi uradio!“ Mislio sam da će da me zagrlji, da zaplače, da ispriča sve kako je bilo, ali Kolja je počeo da govori o tome kakve molbe treba pisati i kuda ih treba slati, molio je da sve dobro zapamtim, da ne pomešam, ljutio se na mene zbog toga što nikako nisam mogao da se usredsredim na ono očemu je on govorio. To mi je i rekao: „Oče, osvesti se i pamti!“ I strašno se nervirao što nisam doneo novac – imao sam nešto sasvim malo. „Tata – rekao je – ako imaš novac, svuda možeš dobro da živiš, čak i u zatvoru.“ Ipak ja i dalje nisam verovao, ni Kolji, ni istražitelju. Ni sad ne verujem. Moj dečak to nije mogao da uradi, on je sam sebe nabedio zbog straha. Njega je neko zastrašio. Možda je nekog štitio i spasavao. Na sudu se tako nervirao, nastojao da savlada svoj strah, i počeo je da se ponaša krajnje opušteno, sedeo je zavalivši se, na pitanja je odgovarao s osmehom. A kad se svedok, neki domar, zapleo u svom iskazu, Kolja se čak glasno zasmejao. I strašnu presudu – petnaest godina – saslušao je tako, mirno, slegnuo je ramenima, kao – šta se tu može. On je još uvek samo dečak, glupavi dečak. Kad su ga izvodili iz sale, povikao je: „Tata, ne plači, ja te volim!“ U sali su sedeli roditelji ubijene devojke. Za vreme rasprave majka je s vremena na vreme počinjala da plače, i tada ju je otac izvodio iz sale, zatim su se vraćali i ponovo sedali na svoja mesta. Prvog dana suđenja prišao sam im, hteo sam nešto da kažem, ne znam šta – da li da tražim opraštaj, da ih molim za milost, ali mi nisu dozvolili. „Gubite se!“ – rekao je otac. Skupljao sam Koljine stvari, pisao beskrajne besmislene molbe, satima sedeo u čekaonicama za prijem, da bih samo saznao gde će uputiti Kolju. Već sam pravio planove kako ću na leto da odem tamo gde on bude, da molim upravnike zatvora da mi omoguće vanredne posete. Ali tog leta sam se razboleo i nisam mogao da odem u daleki i strašni Ivdel. Koljina pisma su bila kratka: šta da mu pošaljem, kome da pišem molbe za pomilovanje. Tako je prošla godina dana. Kod mene na poslu ništa nisu znali o Kolji, ili su se možda pravili da ne znaju, zato što su me pre ponekad pitali: „Kako vam je sin?“ – a sada me pitaju samo nešto o poslu, kao da nikad nisam imao Kolju. Jednom me je naš Viktor Valentinovič zamolio da svratim kod njega. Uđem, stojim, čekam, on nekako ne liči na sebe, šeta po sobi. Zamolio me je da sednem i dugo je ćutao. Zatim je promrmeljao: „Pravo da vam kažem, ne znam kako da počnem ovaj razgovor. Znate, radi se o tome da je vaš sin...“ Prekinuo sam ga: „Da, moj Kolja je osuđen, ali on nije kriv, to je greška, on je sam sebe okrivio!“ – „Sačekajte, molim vas! – rekao je Viktor Valentinovič i stavio preda me neku hartiju. – „Vaš sin je pobegao.“ Dugo nisam mogao da dođem sebi. Viktor Valentinovič mi je doneo čašu vode, stavio ruku na rame i rekao: „Držite se još malo.“ Zatim je počeo da govori o tome da će Kolja najverovatnije pre ili kasnije doći kući, da je on, ma šta ko mislio, opasan zločinac, i da ja kao ispravan građanin, u čiju čestitost niko ne sumnja, čim se Kolja pojavi, treba o tome da javim na odgovarajuće mesto. „Da-da, naravno“ – govorio sam kao u bunilu, klimnuo glavom i izašao. I eva koliko je prošlo od tog dana, a Kolje nikako nema. Ponekad uveče pogledam kroz prozor i učini mi se da je on tu negde, u tami iza drveća. Krije se, boji se da izađe. Otvaram prozor i zovem ga tako da niko drugi ne čuje: „Kolja! Kolja!“

Ne obraćajte pažnju na mene, Evgenije Aleksandroviču, setila sam se prošlosti. Znale li Ždanova? Viđali ste ga kod nas, čorbine čorbe čorba, i užasna budala. Desilo se da sam jednom bila sama kod kuće: muž je otišao u inspekciju, Sašenjka je bio kod babe, a Vova je već dva meseca bio u vojnoj školi. Iznenada dolazi Ždanov. „Larice – kaže mi i drsko se osmehuje – došao sam da vi budete moja!“ – „Šta, Ždanove? Muči vas strast? Nisam ni pomislila da sam fatalna žena!“ – „Strast? Nikako. Došao sam zato da vas iskušam i navedem na greh, ništa više.“ – „Pa vi ste odvratni, Ždanove!“ – „Verujte, to me uopšte ne vređa!“ – kaže on i rukom pod suknju. Htela sam da se zasmejem i da mu opalim šamar, da mu na ćelavu glavu izlijem vodu iz vaze, ali me je iznenada obuzela neka apatija, neka lenjost. Ne mogu to da objasnim, sve se desilo nekako automatski, pri čemu ništa nisam osećala, apsolutno ništa. Ždanov je stenjao, duvao, urlao iz utrobe. Zatim je legao popreko preko kreveta, svalivši na stranu svoj stomak, i zapalio cigaretu. Govorim mu: „Kakvo ste vi đubre, Mišenjka. Ipak, možda ću se zaljubiti u vas!“ On mi uzvraća: „O čemu vi to, ja volim svoju ženu i decu!“ Ispušio je cigaretu i ponovo puzi prema meni. Odjednom se u predsoblju začuje buka. Nisam stigla ni da pretpostavim ko bi to mogao da bude, a na pragu već stoji moj muž. I kako se to već kaže – nema scena. Na kraju Ždanov govori: „Pa vreme mi je da krenem!“ – i počinje da navlači čarapu. Muž nekim staračkim utanjenim glasom mumla: „Zar nisi videla telegram? Ostavio sam ga na ogledalu. Danas dolazi Vova, dali su mu odsustvo.“ – „Pa evo ga, ide!“ – govori Ždanov i pokazuje prstom kroz prozor. I zaista, Vova je otvarao kapiju, u uniformi, utegnut, porastao, lep. Skočili smo i počeli da se oblačimo. Ždanov nikako nije mogao da pronađe svoju drugu čarapu i obuio je cipelu na bosu nogu. Muž je nameštao krevet. Nisam uspela kako treba ni haljinu da obučem, a kamoli da se očešljam. Vova mi se odmah bacio u zagrljaj, a zatim je počeo da se grli s ocem, zatim je zagrljio Ždanova: „Čika Mišo! Bože, kako mi je drago što ste i vi ovde! Kako vas sve volim!“ Zgrabio je posudu s piroškama i počeo jednu za drugom da gura u usta. Rasplakala sam se, grlila sam ga i bez prestanka ljubila njegov kratko podšišani potiljak koji me bockao, njegove ogrubele ruke, obraze pokrivene prištićima i bluzu natopljenu znojem. Ždanov je hteo da ode, ali ga Vova nije puštao: „Ne-ne, čika Mišo, ostanite s nama da ručamo!“ Vova je pričao o životu u kasarni, o komandirima-idiotima, o tome da sve mora da jede kašikom, a za jabuku kao poslasticu gotovo da mora da se tuče. Nas troje smo se ponašali kao da se ništa nije desilo. A možda se stvarno ništa strašno i nije desilo. Vova nije do kraja ispio svoju šolju, skočio je iza stola i bacio se na sofu, zatvorio oči i uzdahnuo: „Bože, kako je lepo!“

Da-da, vi ste potpuno u pravu, nema ničeg strašnog. Evo još jednog primera. U mom sudu se nedavno sudili nekom blagajniku, solidnom porodičnom čoveku, koji je potrošio tuđi novac. Uporno je sve poricao i govorio da mu je sve podmetnuo njegov šef-lopov, i uopšte ponašao se tako kao što bi se ponašao svaki pošten čovek duboko uvređen klevetama. Sve je išlo u pravcu da se dokaže da je potpuno nevin. Odbrana je predočila besprekorne karakteristike, pohvale za dugogodišnji rad. U prilog mu je išlo i to što je u prvom redu sedela njegova žena i trojica dečaka, koji su bili potpuno jednako obučeni. Otac ih je povremeno hrabrio, glasno preko cele sale im govorio da ne plaču, da će njega osloboditi optužbe, jer postoji pravda na ovom svetu, ne može a da ne postoji. U suštini, cela stvar se svodila na jednu belešku od nekoliko redova koju je predočilo tužilaštvo. Nju je po njima napisao optuženi i bila je dokaz njegove krivice. Na sud su specijalno iz Moskve pozvali

Burinskog lično, čuvenog eksperta. Od njegovog iskaza sve je zavisilo. Čini mi se, trećeg dana suđenja, došlo je do ekspertize. Ustao je Burinski – strašan, impresivan, veličanstven, za dve glave viši od svih. Na njegovoj bradi i frizuri pozavideo bi mu i sam Robinson. Svi su se utišali kao da su prestali da dišu, gledajući tu znamenitost. On je na početku napravio dramsku pauzu, a zatim prodornim glasom zabubnjao: „Ovo je beleška – Burinski je podigao uvis komadić hartije i mahnuo njime nekoliko puta. – Ovo je uzorak rukopisa – i mahnuo drugim komadićem. – A ovo je moje mišljenje. Ovaj čovek nije kriv!“ U sali je nastalo veselje – čestitanje, aplauzi, grljenje. Burinski se vratio na svoje mesto i počeo prstima da ravnodušno češlja svoju bradu. Ostale su samo još neke formalnosti. Ceduljica s beleškom, pismo koje je uzeto kao obrazac i izveštaj eksperta našli su se na mom stolu. Pogledao sam ih i nisam mogao da poverujem svojim očima. I jedno i drugo pisao je isti čovek. „Sačekajte!“ – povikao sam. – Šta vi to govorite, ovo je pisala ista ruka!“ Osetio sam da su u mene uprte oči cele sale. „Pogledajte, zaboga, samo ovo i ovo!“ Burinski je zabacio preko ramena sede pramenove kose i začuđeno upitao: „Šta vi, zapravo, imate u vidu?“ – „Evo, zar je moguće da ne vidite? – počeo sam da objašnjavam. – Uzmite i pogledajte ove poteze pera. Kod rukopisa je najvažnija veza između slova, nju ne možete ni imitirati ni promeniti. Pogledajte samo to T, P, N – sva su ona napisana s niskim donjim lukom, kao i I. Pri tome je to, verujte mi, siguran grafološki znak dobrote, otvorenosti i duševne blagosti. Naprotiv, ako su ta slova napisana s lukom gore, onda ona odaju zatvorenost i lažljivost. Obratite pažnju – nastavio sam – ni u belešci ni u pismu nema jakog pritiskanja. Stvar je u tome da pero, jedva se dotakavši lista, nailazi na otpor hartije, i između njih odmah započinje nehotična borba. Pero koje dodiruje hartiju odražava unutrašnji pritisak, svojevoljnost, tvrdoglavost, strast suprotstavljanja, ratobornost. Ovde je, međutim, ruka pomirljiva – siguran znak prijemčivosti, osetljivosti, delikatnosti i taktičnosti. I ovde i tamo slova nisu velika – to je osećanje duga, sklonosti ka samoograničavanju, ljubavi prema porodici. I još obratite pažnju na uhranjenost slova, otvorenost samoglasnika u gornjem delu – sve zajedno govori o poverljivosti, miroljubivosti, razvijenoj sposobnosti da se saoseća sa drugim, duboka odanost. I više od toga, siguran sam, da ovaj čovek ima dobar ukus i osećaj za lepo. Pogledajte samo ovo raskošno zaglavlje, koje je ipak lišeno bilo kakvih ukrasa, ili ovu široku pesničku levu marginu, ili novi red koji počinje skoro od sredine lista. Slova gotovo da nisu povezana jedno s drugim – to je znak misaonosti, uzdignutosti, odvojenosti od svakodnevnog, bogatstva misli. Potpis bez bilo kakvih spirala – pokazuje um. O, pred nama je natprosečan čovek – pogledajte samo taj čudni oblik slova – zar on, pored svega već rečenog, ne odaje istog oca ovog uredno napisanog pisma i ove nemarno napisane beleške!? Čisto spoljašnja, površna razlika, može da se objasni jednostavno: beleška je pisana u mraku – eto razloga što su slova u njoj nejasna, a redovi krivi. Ali dovoljan je samo kratak pogled na ta slova da se uoči njihova sličnost sa slovima iz pisma – pred nama su braća i sestre, blizanci istog pera! Koliko samo govori ova tačka iznad 'i' koja je u trku skliznula u upitnik! I zar se može pobrkati s nekim drugim ovo K, uvezano, pribodeno čiodom? Ili ovo B koje bi tako želelo da se zakači za blišnjeg. Pa onda slovo C. Pogledajte samo to Jevrejče, koje je Ćirilo oteo iz Solomonove azbuke – koliko samo elegancije u uspravnoj liniji tog isturenog bedra!“ Svi su ćutali u potpunosti, a ja sam govorio i govorio, ne mogući da se zaustavim. „Nema nikakve sumnje da je onaj koji je ovo pisao ne-

ordinarna ličnost, stvaralačka priroda – eto odakle dolazi ta konfuzija, nemir duha, potpuno odsustvo ritma, koji i jeste duševna zasićenost, smrt izlivena napolje. Ogromna životna snaga, koja nije svesna sebe, oštro podiže naviše krajeve redova. Delovi slova iznad i ispod linije se istežu, otimaju, pokušavaju da rastrgnu reč, besni zbog neuradenog, neostvarenog, propuštenog!“ Tada je Burinski ustao i pošao prema vratima u hodu stavljajući na glavu šešir, a kad je prolazio pored mene, procedio je kroza zube: „Budalo!“ Sve u svemu, sud je naložio da se ekspertiza ponovi, i, naravno, prihvaćeno je mišljenje da je belešku pisao blagajnik. Osudili su ga, a posle zasedanja, dok smo se oblačili u garderobi, prišao mi je sudija i rekao: „A Bog će vas kazniti, da znate!“ I ništa, živim. Živim, dišem, jedem, svakog dana ispisujem gomile hartije. Kao i ranije moje pero škripi, kažnjava i oprašta. Šta ima u tome loše? Mogu u potpunosti da pretpostavim da evo sada, u ovom trenutku, on cvili od gladi, ili se smrzava, ili ga siluju cimeri koji su mu pre toga polomili zube, ili uopšte više nije živ, leži negde u mrtvačnici s daščicom na velikom nožnom prstu, ili je jednostavno izbledeo od vremena, napisan jeftinom mastilom. Nema u tome ničeg strašnog. Pa šta, po čemu je on bolji od mene ili od vas da bismo ga požalili, i nema takvog sudskog slučaja, ni najdužeg, ni najzamršenijeg, na čijem kraju pero neće, kad ništa više ne može, staviti tačku.

*(S ruskog preveo **Novica Janjušević**)*